

KUMUK HALK MASALI

SİĞİRTMACIN DOSTLARI

Bu anlattıklarım odu mu, olmadı mı emin değilim, fakat nakledenlerden dinlediğime göre, o şehirde yaşayan yoksul siğırtmacı ile oğlu birlikte halkın hayvanlarını otlatarak karşılığında aldıkları para ile geçimlerini kıt kanaat sağlıyorlardı.

Günlerin birinde oğul inekleri sahilin kıyısındaki çayıra salmışken denizin kenarında, kumsalda büyük bir balığın can çekismekte olduğunu gördü. Siğırtmacı, tesadüfen oradan geçen adama, durumu babasına haber vermesi, ganimeti taşımak için araba getirmesini sağlaması konusunda ricada bulundu. Kendisi de belindeki hançeri çıkarıp balığın üzerine atıldı. Balık, kuyruğunu titreterek dile gelip yalvardı.

-Ne olur, beni denize at. Zorda kaldığımda ben de sana yardım ederim, dedi.

-Ben seni nereden bulup da yardıma çağıracağım?- diye sordu, genç.

-Benim yüzgeçlerimden birini kopar. Dara düştüğünde denizin sahiline gel ve yüzgeci ateşte kızart. O, yanıp kül olmadan ben kokuyu alır, senin yardımına koşup gelirim.

Genç, balığı öldürmeye kıyamadı. Yüzgeçlerden birini koparıp balığı denize attı. Babası uzaktan:

-Hani, o büyük balıklı! diye bağırdı.

-Ben balığı denize saldım, baba.

Babası çığına döndü. Oğlunun üzerine yürüdü.

Genç, yakındaki ormana sığındı. Ağaçların arasında dolaşırken bir iniltili duydu. İleri yürüyüp gördü ki, geyiğin boynuzu ağacın dallarına takılı kalmış. Oğlan, bıçağına el attığında geyik dile geldi.

-Ey insan oğlu, beni öldürme. Bana yardımcı ol. Sonra yünümden bir tutam kopar ve sakla. Güç duruma düştüğünde yünü hemen ateşe at. Ben karşında belireceğim ve hizmetinde olacağım.

Genç, geyiğe acıdı. Hayvanı kurtardı. Ondandır bir tutam yün koparıp salıverdi.

Ormanda bir süre daha dolaştı. Açık bir sahaya vardı. Gördü ki, tilki kaçıyor, bir köpek sürüsü de onun peşinde. Soluk soluğa kalmış tilki, oğlanın ayakları dibine uzandı.

-Bana yardım et, ey iyiliksever çocuk, diye ağlamaya başladı. Beni bu zalimlerden kurtar ve kuyruğumdan bir kıl kopar. Gerektiğinde ben seni bulur, yardım ederim.

Oğlan, köpekleri kovdu. Tilkidən kıl koparıp onu ormana gönderdi.

Yürümeye devam etti. Şehrin giriş kapısından geçip ilk evin kapısını çaldı.

-Merhaba, konuk kabul eder misiniz?

-Niçin kabul etmeyelim?- diye ev sahibi yaşlı kadın cevap verdi.

O, siğırtmacı eve buyur etti. Sofrayı donattı.

Oğlan, şehri dolaşmaya çıktı. Şehir hem büyük hem de görkemli idi. Binalardan birisi daha çok göz alıcıydı. Bu, hükümdarın sarayı idi.

Eve döndüğünde kadına sarayda kimlerin yaşadığını sordu.

-Hiç sormasan daha iyi olur oğlum, diye söze başladı yaşlı kadın. Bizim hükümdarın varı yoğu bir kızı var. Onun şöhreti dünyaya yayılmıştır. O, çok akıllı ve güzel olduğu kadar da gaddardır. Nice yiğitler onunla evlenmek istedi. O her birine saklanması, bulamadığı kişi ile evleneceğini söyledi. Bunu kimse başaramadı. İğnenin deliğine de saklansa nice kişiyi bulup boynunu vurdurdu.

-Ben korkmuyorum, dedi oğlan.

-Oğlum, sakın gitme, denizin dibine dalsan da o seni bulur.

-Endişe etme, iyiliksever kadın! Ben sıradan bir siğırtmacım, ölsem de gam yemem.

Delikanlı, böyle dedi ve saraya gelip bağırdı.

-Ey hükümdar, ben kızına talibim! Ne gerekiyorsa yapmaya hazırım.

Hükümdar sarayın balkonuna çıktı, genci süzdü.

-Kızım, bu akılsız cevap ver, diye kızına seslendi.

Han kız, üst pencereden bağırdı. Ey deli, gitt saklan, eğer bulamazsam seninim.

-Kaç defa sınanacağım?- diye sordu oğlan.

-Üç defa, dedi kız.

Genç, deniz kıyısına koşup yüzgeci tutuşturdu. Balık denizin dibinden yüzeye çıktı.

-Sana ne lazım çocuk?

-Beni sakla.

Balık ağzını açtı ve oğlanı yuttu. Denizin derinliklerine daldılar. Balık dipte ki kumların içine gömüldü. Kız, yukarı, aşağı, sağa, sola her yöne gitti. Genç ortada yoktu, yer yarılıp da içine girmiş gibiydi.

-Tamam, kazandın! diye bağırdı kız. Balık yüzeye çıktı. Ağzını açtı ve genci kıyıya salıverdi.

-İkinci defa saklan, bakalım, diye emretti kız.

Genç ormana doğru koştu. Geyiğin tüylerini yaktı. Geyik ortaya çıktı.

-Söyle bakalım, senin için ne yapabilirim?

-Sakla beni.

Geyik genci sırtına aldı.

-İyi tutun, dedi. Rüzgâr gibi uçarak dereleri geçti, dağları aştı, derin bir mağaraya girdi. Genci mağaranın derinliklerinde saklayıp girişin önünü kendi bedeniyle kapattı.

Hükümdarın kızı yukarı, aşağı, sağa, sola dünyanın dört bucağına bakındı. Delikanlıyı bulamayıp pes etti. Tam o sırada sineğin biri geyiğe musallat olmasa ve hayvancağız da onu kovmak için yerini terk etmese gencin ortaya çıkacağı yoktu.

Kız:

-Tamam bunu da kazandın, dedi. Hadi üçüncü defa saklan. Oğlan, bu defa geniş açıklığa gelip tilkinin kuyruğundan kopardığı tüyü yaktı.

-İyiliksever çocuk, sana nasıl yardım edebilirim?- diyerek tilki ortaya çıktı.

-Tüm kurnazlığını kullan ve beni öyle bir yere sakla ki, kimse bulmasın.

Tilki o anda kırmızı sakallı bir tüccara dönüştü. Renkli keçi derisini koltuğunun altına sokup genci pıreye çevirdi. Ona dedi ki:

-Bohçaya gir. Ben kendi mallarımla sarayın kulesi önünde dolaşacağım. Hükümdarın kızı giysi meraklısı olduğu için bohçayı açmamı isteyecek, benden yukan kata çıkmamı isteyecek. Sen o sırada onun eteğine sıçarsın. Eğer kız seni bulursa razıyım ki, benim sakalımı kesinler.

Hükümdarın kızı kuleden dikilmiş, çevreyi kolağan ediyordu. Genç ortada yoktu. O sırada civarda dolaşan taciri gördü.

-Kime güzel kumaş lazım? Hey kumaş isteyenler, kim kırmızı, mavi kumaş ister?- diye bağıırıyordu.

-Satıcı, getir bakalım, ne satıyorsun?- diye kız seslendi.

Tilki kuleye çıktı ve bohçasını açıp malları kızın önüne serdi. Hükümdar kızı kumaşlarla oyalanırken pıreye hissettirmeden kızın eteğine sıçradı. O sırada hükümdar gelip:

-Kızım sen sana talip olan o genci gördün mü? – diye sordu.

-Hayır, baba onu hiçbir yerde görmüyorum, diye cevap verdi kız.

-İyice baktın mı etrafa?

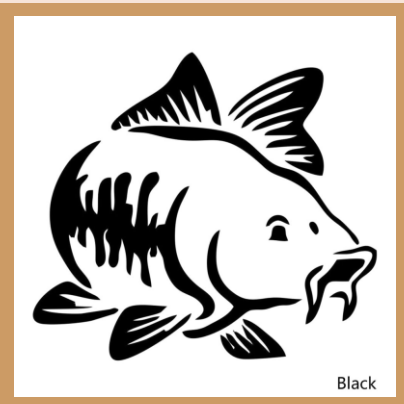
Fakat kız ne kadar o yöne bu yöne baksa da genci görmedi.

-Ben onu bulmaktan umudumu kestim, diye mırıldandı. ,

İşte tam o sırada genç pıreye olmaksızın sıyrılp eski durumuna döndü.

Ülkede herkes, gencin hükümdar kızına galip geldiğini gördü. Toparlardan yayılım ateşi açıldı. Devasa davullar vuruldu, zurnalar çalındı, şarkılar söylendi ve büyük kitle oluştu. Ben de orada oyuna kalktım. Sonra halkı orada bırakıp geldim ki size bu masalı anlatayım.

Natig Seyidov
Dağıstan Xalqlarının Nağılları

Tasarrufo

Engin
BİTİRİLTİRİLMEK

LEZGİ ÇÖREĞİNDE SAKLI MİTOLOJİK İZLER

Lezgilerin kadim ve zengin medeniyetini, maneviyatını yansıtan, onların karakteristik âdet-ananelerinin ayrılmaz unsurları olmuş özelliklerinden söz ettiğimizde önce bu topluluk hakkında yüzyıllardan beri herkesin mutabık olduğu “mert, savaşı, dürüstlükten yana halk” anlayışı aklımıza gelir. Onlara “sözüne güvenilir” denerek “direngen, prensip sahibi” vasıfları ilave edilerek bu özellikleri dile getirilir. Bu yorum rastgele ortaya çıkmadı. Onu çeşitli dönemlerden bu yana Kafkasya'da bulunmuş, Lezgilerin hayat tarzını, âdet-ananelerini gözlemiş, tarihlerine vakıf olmuş meşhur âlimler, yazarlar, seyyahlar eserlerinde kayda geçirmişlerdir.

Lezgilerin özelliklerinden söz ettiğimizde “lezginka raksını” hatırlamak doğru olmaz. Dünyaya en keskin, en çevik, en coşkulu dans ritmini bahşetmiş bu halkın müzik duyumunu, raksa olan sonsuz sevgisini, duygu ve heyecanlarını dinamik, hareketli, çılgın figürler ile sergilemesi yeteneği, lezginkanın bütün halk bayramlarının, memleket şenliklerinin mayasını teşkil etmesi, bu âdetin kadimliğini kanıtlar.

Lezgilerin millî övünç sembolü olan Lezgi çöreği ise uzun asırlardır kendine özgü pişirme teknolojisinin mükemmelliği ile dünyaya parmak ısırtmaya devam ediyor. Lezgi çöreğinin tadı, onun güzel şekli, kıvrıntılarının dökülmemesi, pişirildikten sonra uzun müddet kalitesini koruması hiç kimse için sır değil. Lavaşların üstünün teleklenerek pişirilmesi Lezgi çöreğinin özelliklerindendir. Lakin bu çöreğin asıl özelliği onun Lezgi ocağında pişirilmesidir. Bu ocak, işin ustası kadınlar tarafından üretilir. Lezgi çöreğinin pişirildiği ocağın altında ateş yakılır. Alevin özel bir bacada dolaşarak çöreğin üstünü örtmesi şarttır. Bu usul ile pişirilen çörek güneşe benzer. Bu da tesadüfi değil. Lezgi çöreğinin pişirilmesi âdetinde Lezgi mitolojisinin izlerine rast gelmek mümkündür. Çok Tanrı inancının yaygın olduğu devirlerde Lezgilerin tapındıkları baş tanrı Güneş'ti. Çöreği parlayan güneşe benzetmek de kadim ayınların hatırası gibi günümüze gelip çatmıştır. Çörek birçok halkta kutsaldır. Çöreğe ant içilir. Her halkta çörek çeşitleri azizdir. Lezgiler de istisna değil. Lezgi çörekleri ocakta, tandırda, sacda ve başka fırınlarda pişirilir. Onlardan en yaygını **xharda** hazırlananıdır. “Xhar” sözcüğünü komşu halklar, güçlükle telaffuz ettikleri için onu “Lezgi çöreği” diye adlandırmışlardır. Uzun yıllardan beri bu ifade, republikamızın ahalisinin lügatine dâhil olmuştur. Peki, Lezgilerin millî serveti olan “Lezgi çöreği” birdenbire “xərək çöreğine” kim tarafından ve niçin çevrilmiştir? Bu sual son yıllarda Azerbaycan'ın Lezgi topluluğunu çok düşündürüyor. Fakat “xərək” sözcüğü tamamen ayrı anlam taşıyor. 1985'te Bakü'de yayımlanmış “Azerbaycanca-Rusca Lügat'te hasta taşınmasında yararlanılan xərək (sedye A.K), çörek hazırlanan ocak ile karıştırılmış. Tercüme çok hassas iştir. Bir halkın sözcüğünü başka bir halkın diline çevirirken daha dikkatli olmak lazımdır. Bir özensiz tavır, bir halkın gururunu incitebilir: misal getirdiğimiz “Lezgi çöreği” ifadesinin bu gün düşürüldüğü durum gibi. Azerbaycan'ın rengârenk mutfağının şöhreti bugün dünyaya yayılmıştır. Bu mutfağı ülkemizin kadim halkları olan Lezgilerin, Talışların, Kürtlerin sofralarının özel lezzetleri daha da zenginleştiriyor. Bugün republikamıza gelen yabancı konuklar turizm zonalarında tattıkları nimetleri, onlardan biri olan Lezgi çöreğinin lezzetini de unutmuyorlar. Kuzey rayonlarımıza istirahate gelen vatandaşlarımız da bu tadına doyum olmaz nimetin -Lezgi çöreğinin- vurgunudurlar. Öyleyse niçin sevdiğimiz çöreğin adını yanlış belirtiyoruz? Onu bin bir emekle, sonsuz sevgiyle pişirip bize ulaştıran Lezgi kız-gelinlerinin, anaların zahmetini niye değersizleştiriyoruz? Gelin bir defalık teslim edelim: Lezgilerin pişirdikleri millî çöreğin adı “xərək çöreği” değil, “Lezgi çöreği”dir!

Sədaqət KƏRİMOVA

Sədaqət KƏRİMOVA

İletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

DAĞLI RUHUNUN DIŞA VURUMU

Kafkasya halkları, ünlü “dağlı mizacından” dilsel ve kültürel benzerliğe kadar genetik yakınlıklardan kaynaklanan birçok ortak özelliğe sahiptirler. Kafkasya halklarının kültürünün en ünlü ortak sembollerinden biri olan ve geleneksel **dağlı** dünya görüşünün çeşitliliğini sembolik olarak ifade eden dans, lezginkadır.

Lezginkanın derin bir sembolik anlamı vardır -dansın eski temeli- kartal ve kuğu hakkında anlatılan hikâyedir. Bir adam kartal şeklinde dans eder, dansın temposunu bir kartal gibi yavaştan hızlıya çevirir, ardından havada süzülür, sonra dalar ve kollarını kanatlandırmış gibi yayar.

Karşısındaki kadın, kuşun boyunu ve zarafetini taklit ederek, ortağı takip ederek yavaş yavaş hızlanarak pürüzsüzce hareketler yapar. Erkekler birbirleriyle yarışır, en iyi hüneri ve en inanılmaz hareketleri maksimum hızda göstermeye çalışırlar.

Lezginka nedir? Bu gençler arasında bir tür rekabettir. Genç adamdan hızlılık, sert mizaç, büyük güç ve beceri; genç kızdan yumuşaklık ve zarafet ister. Ünlü Lezgi dansının ana unsurlarından biri, kartal görüntüsü olan eski pagan inanç ve ayinlerinin yankısından başka bir şey değildir. Bu görüntü, dansçı tarafından mükemmel bir şekilde yeniden üretilir, özellikle de ayak parmaklarına yükselen, kanatlarını (kol) gururla yaydığı anda, daireler çizerek süzülen kartal görüntüsü ortaya çıkar.

Ayrıca, "Lezginka" genç bir erkek ve bir kıza tanışmaları için bir bahane yaratıp hizmet etti, çünkü dağların şiddetli yasaları kızların tek başına dışarı çıkmasına izin vermiyordu ve gençlerin birbirlerini tanıması kolay değildi. Temel olarak, kızlar her zaman düğünlerde toplanırlar ve daha sonra bir hareket yapan genç adam kızı dans etmeye çağırır. Dansta, kız ayrılmak üzereyken, genç adam yolunu mümkün olan her şekilde engeller, ancak hiçbir durumda kıza dokunulmaz, bu yüzden öldürme ile sonuçlanan örnekler var.

Lezginkanın düğünlerde tercih edilmesi tesadüf değildir - “kartalların” cesur ve zarafet gösterisinde bulunmanın yardımıyla “kuğularını” fethetmeleri sembolik olarak bu şekilde ifade ediliyordu.

Dans, sevdiğiniz ortaklara sempatinizi göstermenizin tuhaf bir yoluydu - sonuçta, danstaki kız, sevdiği genç adama uçuşun yönünü gösterebilirdi ve buna karşılık olarak kız, reddini nazikçe gösterip üstelemeden geri çekilmenin gerekli olduğunu belirtebilirdi.-

Açıkçası, dans sembolik olarak aşk tutkusunun bir ifadesi olarak algılanıyordu ve bu nedenle kamusal alan çerçevesinde izin verilen çizginin aşılması, asla hoş görülmez, kabul edilemezdi.

Bu orijinal ve büyüleyici dans, Lezgiler tarafından uzun zamandır icra edilmektedir. Bu milliyet oldukça belirgindir ve dans bunun bir teyididir. Lezginkanın ne kadar süre önce ortaya çıktığı ve kaç yaşında olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bazıları bunun geleneksel Kafkas danslarından kaynaklandığını öne sürüyor.

Lezginka çok dinamik ve hareketli bir dans. Bu arada, ona modern ismi veren Ruslardı. Dansın yapıldığı neşeli müzik birçok ünlü besteciye kayıtsız bırakamazdı. Bazıları eski geleneksel melodiyi biraz değiştirdi veya farklı bir şekilde yorumladı.

Lezginka herkese tanıdık geliyor. Konserlerde, şehir meydanlarında, düğünlerde ve yollarda bu dansı yapanları görebilirsiniz. Birine ilham verir, birini rahatsız eder, ancak lezginkaya kayıtsız olan insan yoktur.

Çok eskiden beri Avrupa'yı doğu ülkeleriyle birleştiren ticaret yolları Kafkasya'dan geçti. Burada bulunan Avrupalı gezginler, **Lezgiler** adlı yerel halk tarafından icra edilen güzel ve daha önce görmedikleri dansa dikkat ettiler.

Avrupa'ya seyahat eden bir Lezgi şunları belirtiyor: Muhtemelen bu güzel dansımızı bilmeyen yok. İnsanlar Lezgi olduğumu öğrendiklerinde gülümsediler ve “Ah, öyle mi?” dediler ve bu kışkırtıcı dansı hatırladılar. Lezginka gerçekten halk dansımız. Dağıstan'daki “Lezginka” topluluğumuz sadece cumhuriyetimizde değil, yurt dışında da biliniyor. Nasıl lezginka oynanacağını bilmeyen Lezgi'nin durumu çok kötü.

LEZGİLERİN ETNİK TARİHİ

Lezgilerin etnik tarihi Azerbaycan ve Güney Dağıstan'ın en eski eyaletlerinden biri olan Kafkas Albanyası ile yakından bağlantılıdır. Eski yazar Strabon (M.Ö 65-M.Ö. 24) Alban nüfusunun 26 dil konuştuğunu yazdı. Bunlardan biri, dili Kafkasya Albanyası'nın devlet dili olan, Doğu Kafkasya'da yaşayan gerçek Lezgilerin atası olan, **Ieke** aitti. Eski Kafkas Alban devlet oluşumunun bir parçası olarak, şuan ki Lezgiler, **Rutullar**, **Tsahurlar**, **Agullar**, **Tabasaranlar**, **Arçiler**, **Buduğlar**, **Kryzlar**, **Khinaluglar**ın ortak etnik adı **Leki** altındaki ana askerî-politik güçtü. Ortaçağ'ın başlarında Lezgilerin mekânı çağdaşlarına göre "Şirvan Kalesi" idi. IX-X. yüzyılların Arap kaynaklarında Güney Dağıstan'daki **Lak Krallığı** hakkında bilgi var.

Romalı, Pers, Arap işgalleri Albanya'nın çökmesine yol açtı -Alban- Lezgi kabilelerinin bir kısmı kıyı bölgelerinden ayrıldı ve Kafkasya'nın güney bölgesinin dağlarına doğru derinlemesine gitti ve orada farklı etnik topluluklar yarattı. Zamanla, 5-10. yüzyılda, bu toplulukların dili, yaşamı ve kültürü, ekonomik ve politik tecrit nedeniyle, kendi özelliklerini geliştirdi. Lezgi, Tabasaran, Agul, Tsahur, Rutul, Archin, Kryz, Budukh, Hynalyg ve Udin dilleri ve milliyetleri bu şekilde oluşturuldu ve tek bir Lezgi dil grubu oluşturma sürecinin ana bileşenleri hâline geldi.

Lezgilerin yaşadığı bölgeye Lezgistan deniyordu. Toprak sürekli Araplar, Türkler, Tatar-Moğollar tarafından istila ediliyordu. 19. yüzyılda Rus fetih savaşından sonra Kafkasya'da Bakü eyaleti ile Derbent bölgesi adı altında taksimat yapıp her iki kesim Rusya'ya dâhil edildi. Bunun sonucunda Samur nehri boyunca 1860'ta çizilen sınır, Sovyet gücünün kurulması sonrası değişmedi ve SSCB çöktükten sonra da düzeltilmedi.

Daha 2. yüzyılda Hristiyan, 8. Yüzyılda Müslüman inancını benimseyen, Hazar denizi ile Kafkas sıradağları arasında stratejik bir konuma sahip olan, Romalılarla sayısız savaşa girişen ilk insanlar olarak Persler, Araplar, Türkler burada yaşayan kabilelere Lezgi adını vermekte birleşiyordu.

DİĞER VERİLER

Kafkasyalılar yüzyıllar boyunca daha çok **bacaklar** veya **leki** olarak biliniyorlardı. 13. yüzyıl başlarında farklı birçok **dağlı** kabilesi kültür ve gelenekleri ile kendi siyasal birliklerini yaratmak için bir araya geldi.

Bölge egemenlerine **Lezgistan emirleri** deniyordu. Devlet zamanla bağımsızlık için savaşan birçok küçük bölgeye ayrıldı.

Kafkasya'nın bu halkı uzun süredir konukseverliklerini, kan davası geleneklerini korudu. Çocukların düzgün yetiştirilmesinin kültürlerinde çok önemli bir rol oynadığı dikkat çekicidir. Bebek, annesinin rahmindeyken bile önemlidir. Çocuk sahibi olmayanlar kutsal yerlere gönderilir.

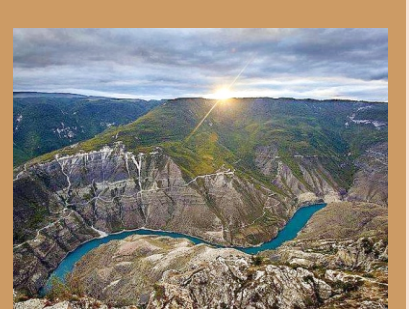
Beşik kertme geleneği yaygındır.

Lezgiler güçlü geleneklere ve oldukça ahlaki standartlara sahiptir.

Evlilik geleneklerinden biri kız kaçırma. Bu bazen kızın rızasıyla bazen de bu olmadan yapılır, ebeveynlerine fideyödenirdi.

Konuklara ve yaşlılara karşı özel bir tutum vardı. Onlara özel saygı gösterilir, ev işi yapmalarına izin verilmezdi. En iyi yatak konuklara sunulurdu. Nasıl konuk ağırlanacağı konusunda onlardan alınacak çok ders var.

Kadına el kaldırmak utanç olarak kabul edilir. İslamiyet manevi mirası oluştursa da paganizme uzanan, mitolojiyle iç içe geçen kültür kökleri vardır. Dünyanın uzayda öküz boynuzlarına dayandığı (yaru yats), büyük su (chiehi) inançları unutulmamıştır.

Samur Nehri